

י. ד. ברקוביץ וספרותנו באמריקה

בשנות השמונים של המאה שעברה באו לארצות הברית, גלים גלים, רבבות יהודים, פליטי-פרעות ודלות, מפולין, גליציה ורומניה. אלה הוטלו ל"שאפ" — מכונות, מכונות, מכונות, אין רגש, אין שכל, אין דעת" (מוריס רוזנפלד) — ואלה יצאו לרוכלות, היו מחזרים על הפתחים, מחזרים על פני המדינה בקריאת "סמרטוטים ובקבוקים". ולא לאחד דומה היה: כאן סולקה השכינה מישראל! זכרו את הסאטירה החריפה "אמריקה": "ארץ טובה אמריקה בכל מבורכת / אדמתה כעדן, לחם לעובד נותנת / ... ישראל יוצר עבדות עלי חופש / פה עמיריק הוא! עמי ריק הוא!" (גרשון רוזנצוויג). ומנחם מנדיל דוליצקי אומר לליסיצקי הצעיר: "שלח שירתך לכל הרוחות שבעולם! אל תהי שוטה בחרוזים! רצונך בנתיב העינויים והעלבונות המזומן למשורר עברי באמריקה?" (אלה תולדות אדם, 173).

ב־1911 עבר בריינין לארצות הברית. כ"משורר הגווע" שלו הדגיש בעיירה הקטנה: "מה עניים, מה דלים החיים בלי התנשאות הנפש, בלי התרוממות הרוח!" וגם הוא ביקש, שלבו "יהיה דופק... בקצב ובמידה אחת עם דפקו של העולם הגדול אשר מסביב לך". מוינה ומברלין בא לאמריקה. היו לו זכויותיו שלו בספרותנו. הוא נלחם לכוחות הצעירים, העולים (לשאל טשרניחובסקי, למשל). אבל הוא עצמו... לכאורה, גיוון-לשון פיוטי, אבל לא דוח שידה, מראשי "המהלך החדש", אבל למה, בעצם, שאף? "האידיאל של האידיאלים שלי הוא מעודפל, לא בדרך כל כך, יען כי יש לי אידיאלים לאין קץ" (כל כתביו, כרך ג', 249).

ב־1914 הגיע י. ד. ברקוביץ לאמריקה, וזוהי שעת מיפנה בספרות העברית שם. "האיש הזה", אמר עליו ביאליק, "פעל לא רק בתור נובליסטן מצויין ממדרגה ראשונה, אלא גם בתור מחדש הסגנון העברי, אשר שיכלל אותו על-ידי תרגומים מצויינים ויצירותיו המקוריות. הוא היה ההמשיך של המסורת הסגנונית של מנדלי מוכר ספרים ושל כל תלמידיו והביא אותה לידי מדרגה גבוהה מאוד" (דברים שבעל פה, כרך א' עמ' קכו). מי כמוהו ראוי היה להיות העורך בה"א הידיעה באמריקה העברית; הוא שהיה מעבר לים מעורכי "הזמן" ו"העולם"?

ב־1916 ייסד את השבועון "התורן". שם אינו מקרה, ובפרט זה. "כתורן על דאש ההר" (ישעיה ל, יז), כלומר נס (במובן הכפול של המלה), וגם תור — הגיע התור להתחיל משהו גם כאן, אף כי עוד "ירוקים" אנו (תורן — סמל האניה שהביאה אותנו לאמריקה). ב"ראשונים כבני אדם" אנו קוראים על שלום עליכם בחדשי חייו האחרונים: "מתוך שידע, כמה מקפיד אני, שהתורן ייצא נקי מטעויות הדפוס, קיבל על עצמו למן הגליונות הראשונים מלאכה מיוחדת: היה מבקש בשבועוני שגיאיות... כשחזרתי פעם מן המערכת, אמרה לי אשתי, כי האב מחכה לי בכליון עיניים — צריך הוא לדבר עמי בענין חשוב מאוד. מיד נכנסתי לחדרו... — יודע אני כי הדבר הזה יגרום לך צער רב, אבל ... תמהני על אדם אחראי כמוך, שלא נהג זהירות במלאכתו. לא פיללת לדאוגך בכך, וביאליק ודאי שזכה אצלך ליחס טוב מזה: — מה קרה? — נבהלתי... — הבט וראה! — דיבר שלום עליכם נמרצות והקיש באצבעו על אחת המודעות המודפסות בגליון. — ראה

וקבל נחת! הא במקום חית! — רגע אחד הביט בי מתוך נזיפה חמורה, אחר־כך הציץ על בתו — ושניהם נתנו את קולם בצחוק רם: כל הענין הזה היה מדובר ביניהם מתחילה (כתבי י. ד. ב., עמ' שמו, ת"א, תשי"ט).

בתמוז תרע"ט כותב מנחם פוזנסקי לברקוביץ: „טוב מאוד שבאמריקה שלכם יהיה מקלט, ואשר להשתתפותי בו, הרי המצב כך: מתחיל לצאת ירחון ספרותי בעריכת ברנר, האדמה... מתחיל לצאת ירחון ספרותי בעריכת פיכמן, מעברות... נתחדשה, המולדת, נתברכנו איפוא בשלושה מקלטים” (אגרות מ. פוזנסקי, עמ' 9, 1960).

„תכניתה של בימתנו — כתב ברנר בקונטרס ו' — כשמה: האדמה, האדמה' — זאת אומרת, לא רק קרקע (חקלאות) ולא רק ארץ (מדיניות) כי אם עוד דבר־מה. האדמה' היינו, השאיפה לבסיסיות בכל צדדי החיים, חזון דברים כהווייתם, הכרת יסודי המציאות: האדמה' היינו, המשיכה למקור החיים והגידול, למקור ההתחדשות.”

גם אמריקה העברית התחילה לבקש אז קרקע מתחת לרגליה. ועם כל ההבדל שבין שני הירחונים שאפו שניהם „למקור ההתחדשות”, אחרי מלחמת העולם הראשונה ופרעות פטלורה. כל סופר וביחוד כל סופר עברי באמריקה, היה בבחינת „המהלך בדרך יחידי”. „המקלט” (1919—1920) ריכז מסביב לו חבורת צעירים שרישומם ניכר בספרותנו.

ב„התקופה” לברילג (ניו־יורק, תש"ח) פורסמה תמונת חברי המערכת וברקוביץ בראשם, אסבורי פארק, 1920. דומה, החוף המוצל כמוס בעמקי האין. אבל באמצעה מקבלת הבריכה אור, מזהירה כאספקלריה וכאילו מאש וממים נבראה. כמה דמויות יקרות, שאינן עוד, ניבטות אלינו מן התמונה. ניסן טרוב אציל־הדיוקן־והגימוסים, אברהם יוסף שטיבל, ש. ב. מקסימון (בעל מידות ואיש מידה, בחליפת־קיץ לבנה), א. ציוני, א"ש אורלאנס, זכריה פישמן, יוסף אופאטושו, נ. ב. סילקינר, ויבדלו לחיים הלל בבלי (צעיר כלי־כך!) ודניאל פרסקי.

עם בואו של י. ד. ברקוביץ לאמריקה, הגיע שם תור הספרות העברית והיא מצאה את מקלטה החשוב הראשון.